स्थापना : १९५४

"स्वावलंबी शिक्षण हेच आमचे ब्रीद"–कर्मवीर
रयत शिक्षण संस्थेचे,

सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज,

विद्यानगर, कराड
पिन – ४१५ १२४ जि. सातारा (महाराष्ट्र) पो. ऑ. बॉ. नं. ३
फोन : कार्यालय : (०२१६४) २७१३४६ निवास : (०२१६४) २७१७९४
फॅक्स : (०२१६४) २७१३४६
Website : www.sgmcollege.org **E-mail :** sgmkarad@yahoo.com / str_sgmck@bsnl.in
कला, विज्ञान, वाणिज्य व व्यवसाय शिक्षण
(कनिष्ठ व वरिष्ठ)
(शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर संलग्नित)

प्राचार्य,
प्रा. मोहन राजमाने
एम.एस्सी., पीएच्.डी.

■ संस्थापक ■
पद्मभूषण डॉ. कर्मवीर भाऊराव पाटील
डी.लिट्.
नॅक मानांकन : **A**

संदर्भ क्र. : 												दिनांक :

प्रमाणपत्र

दाखला देण्यात येतो की, कु. जाधव अर्चना अरविंद. ही या महाविद्यालयाची सन २००८ - २००९ या वर्षात एम्. फिल्. (मराठी) पदवी अभ्यासक्रमासाठी नियमित विद्यार्थिनी होती. तिने "'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्र्वागमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन कादंब-यांचा चिकित्सक अभ्यास". या विषयावर डॉ. प्रा. रवींद्र भास्करराव पाटील. यांच्या मार्गदर्शनाखाली प्रबंधिका पूर्ण केली आहे. तिची प्रबंधिका एम्. फिल् .परीक्षेसाठी स्वीकारावी अशी शिफारस करीत आहे.

प्रमुख
मराठी पद्व्युत्तर अध्यापन व
संशोधन केंद्र, कराड.

प्राचार्य,
सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज,कराड.

स्थळ - कराड.
दिनांक - 30 - 12 - 2011

BARR. BALASAHEB KHARDEKAR LIBRARY
SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR.

प्रमाणपत्र

प्रमाणित करण्यात येते की, कु. अर्चना अरविंद जाधव यांनी '' 'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुर्झ्वागमन' (दिवाकर चौधरी)या दोन कादंबऱ्यांचा चिकित्सक अभ्यास''. या विषयावरील प्रस्तुत प्रबंधिका एम्. फिल्. (मराठी) या पदवीसाठी माझ्या मार्गदर्शनाखाली सिद्ध केली आहे.

त्यांनी उपलब्ध साहित्याचा अभ्यास करून आपल्या विषयाची स्वतंत्रपणे मांडणी केली आहे. त्यांनी केलेले हे संशोधन पूर्णपणे नवे आहे. सदर प्रबंधिकेचे काम पूर्णावस्थेत आहे व ती सादर करण्यास काहीही अडथळा नाही, याची मला खात्री वाटते.

ही प्रबंधिका अथवा यातील कोणताही भाग पूर्णपणे स्वतंत्र असून यापूर्वी अन्य कोणत्याही विद्यापीठात परीक्षेसाठी सादर केलेला नाही. म्हणून ती सादर करण्यास मी अनुमती देत आहे.

स्थळ : कराड

दिनांक : 30-12-2011

मार्गदर्शक

प्रा. डॉ. रवींद्र भास्करराव पाटील

एम्. ए.,सेट, पीएच्. डी.

मराठी विभागप्रमुख,

यशवंतराव चव्हाण महाविद्यालय,

पाचवड, ता. वाई, जि. सातारा

प्रतिज्ञापत्र

'' 'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्र्वागमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन कादंबऱ्यांचा चिकित्सक अभ्यास'' या विषयावरील प्रबंधिका मी शिवाजी विद्यापीठाच्या एम्. फिल्. मराठी पदवी परीक्षेसाठी लिहिली आहे. ही प्रबंधिका अथवा यातील कोणताही भाग पूर्णपणे स्वतंत्र असून यापूर्वी अन्य कोणत्याही परीक्षेसाठी सादर केलेला नाही.

स्थळ : कराड

दिनांक : 30-12-2011

Jadhav A.A.

अभ्यासक

कु. अर्चना अरविंद जाधव

एम्. ए.

BARR. BALASAHEB KHARDEKAR LIBRARY
SHIVAJI UNIVERSITY, KOLHAPUR.

ऋणनिर्देश

'' 'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्वर्गमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन कादंबऱ्यांचा चिकित्सक अभ्यास''. या प्रबंधिकेच्या पूर्णत्वाने मनाला आनंद होणे साहजिकच आहे. त्याचे संपूर्ण श्रेय प्रबंध मार्गदर्शक प्रा. डॉ. रवींद्र पाटीलसर यांचे आहे. त्यांचा पितृतुल्य आधार आणि वात्सल्यभाव यासह सुयोग्य मार्गदर्शनामुळे हा प्रबंध पूर्ण होऊ शकला. त्याबद्दल कृतज्ञता नम्रतापूर्वक नमुद करणे हे मी माझे कर्तव्य मानते. तसेच त्यांची सदोदित ऋणी राहणे हे मी सद्‌भाग्यच समजते.

प्रा. डॉ. रघुनाथ केंगार सर यांनीही मला वेळोवेळी केलेल्या सहकार्यामुळे, मार्गदर्शनामुळे तसेच त्यांच्या परवानगीमुळे वेणूताई चव्हाण कॉलेजच्या ग्रंथालयातील संदर्भग्रंथाचा पुरेपुर लाभ घेता आला त्यामुळे त्यांच्याबद्दलही तेवढीच कृतज्ञता व्यक्त करते.

प्रा. डॉ. दिवेकर मॅडम यांनीही प्रबंधिका पूर्ण करण्यासाठी तसेच मुद्रण करण्यासाठी वेळोवेळी योग्य ते सहकार्य व मार्गदर्शन केले त्याबद्दल मी त्यांची मनःपूर्वक आभारी आहे. खरेतर त्यांचे आभार शद्बांच्या पलिकडचे आहेत.

एम्. फिल्. अभ्यासक्रमाला प्रवेश तसेच अभ्यासक्रम पूर्ण करण्यासाठी प्रेरणा व सहकार्य देणारे वेळोवेळी मार्गदर्शन करणारे सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेजचे सन्माननीय प्राचार्य डॉ. मोहन राजमाने सर, मराठी विभाग प्रमुख प्रा. सौ. सुर्यमाला जाधव, प्रा. सौ. शोभना रैनाक, प्रा. श्री. पोळसर या सर्वांचे मार्गदर्शन व सहकार्य कधीही न फिटण्यासारखे आहे. या सर्वांची मी अत्यंत आभारी आहे.

त्याचबरोबर प्रबंधिकेसाठी आवश्यक असणारी संदर्भ ग्रंथ पुस्तके मिळवून देण्यासाठी सद्‌गुरू गाडगे महाराज कॉलेज व वेणूताई चव्हाण कॉलेज, कराडचे ग्रंथालय, त्यांचे ग्रंथपाल व सहकारी यांचे बहुमोल सहाय्य उपयुक्त ठरले. त्यांचेही मनस्वी आभार. माझे सहकारी प्रा. संतोष बोंगाळे सर, मैत्रिण सुचिता औंधकर या दोघांच्याही उपलब्ध करून दिलेल्या नोटस्‌चा, पुस्तकांचा उपयोग झाला त्याबद्दल त्यांचीही आभारी आहे.

माझे वडील श्री. अरविंद निवृत्ती जाधव, आई सौ. सुरेखा जाधव आणि आमच्या कुटुंबातील

सर्व काका–काकी, बहिण–भाऊ आणि सर्वच सदस्य यांनीही मला प्रोत्साहन दिले त्याबद्दल मी त्यांची ऋणी आहे.

आजी सुशिला मोहिते, मामा श्री. दौलतराव शं. मोहिते, मामी सौ. वैशाली मोहिते, आत्या सौ. हेमलता पांडुरंग पाटील, सौ. विजया शशिकांत पाटील, सौ. सुनंदा अजित बच्चे, मावशी सौ. रंजना विजयसिंह बच्चे, अमरसिंह अजित बच्चे या सर्वांचे संशोधनाची पायवाट चोखाळताना सहकार्य लाभले त्याबद्दल मी ऋण व्यक्त करून आभार मानते.

प्रस्तुत प्रबंधिकेचे मुद्रण करणारे सर्वजीत ग्राफिक्स्, श्री. नरेंद्र वळवडे, कराड यांनी प्रबंधिकेचे मुद्रण उत्कृष्ट करून दिले त्याबद्दल त्यांचेही आभार.

कु. अर्चना अरविंद जाधव

एम्. ए.

******

प्रास्ताविक

'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्र्वागमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन कादंबऱ्यांचा चिकित्सक अभ्यास हा विषय एम. फिल्.च्या प्रबंधिकेसाठी निवडण्यापाठीमागे प्रा. डॉ. रवींद्र ठाकूर सर (शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर) तसेच मार्गदर्शक प्रा. डॉ. रवींद्र भास्करराव पाटील सर यांच्याशी चर्चा करून निश्चित केला.

हा विषय निश्चित करण्यापाठीमागचा उद्देश म्हणजे मी देखील एका शेतकरी कुटुंबातील असल्याने ग्रामीण भागातील शेतकरी जीवनातील समस्यांची झळ अगदी अल्प प्रमाणात का होईना पण अगदी जवळून अनुभवली होती, महाविद्यालयात शिक्षण घेत असताना मराठी हाच विषय निवडला. त्यामुळे मराठी साहित्याची थोड्याफार प्रमाणात ओळख होऊ लागली व साहित्याच्या वेगवेगळ्या प्रकारातील पुस्तकांचे वाचन होऊ लागले. 'परवड', 'बारोमास', 'तहान', 'झळ' इत्यादी ग्रामीण कादंबऱ्यांचे वाचन झाले. त्यामुळे ग्रामीण साहित्य म्हणजे काय? याची जाणीव झाली. या ग्रामीण साहित्य प्रवाहात शेतकऱ्यांच्या व्यथा, वेदना, सुख दुःखांचा वास्तव जीवनपट प्रभावीपणे उभारलेला आहे. त्यामुळे मराठी साहित्यामध्ये ग्रामीण साहित्याला मानाचे स्थान प्राप्त होऊन एक महत्वाची शाखा म्हणून ओळखले जाऊ लागले.

शेतकरी हा जगाचा पोशिंदा आहे. त्याच्या कष्टावरतीच सर्वांचे जीवन अवलंबून असते. आधुनिक जगामध्ये नविन तंत्रज्ञानाकडे लोक आकर्षिले गेले आणि आमचा गरीब शेतकरी मात्र गावातच गावगाडा सांभाळत राहिला. त्याने जीवापाड कष्ट करून उत्पादन काढले. परंतु त्या मालाला योग्य दर न मिळाल्यामुळे, कधी निसर्गाने दगा दिला तर कधी मजुर, सावकार, बँका इत्यादी अनेक घटकांनी वेळोवेळी धोका दिल्यामुळे बळीराजा कर्जबाजारी झाला. शेतकऱ्यांना पाऊलोपाऊली समस्यांशी सामना करावा लागतो. सामाजिक, आर्थिक, नैसर्गिक, राजकीय इत्यादी संकटे शेतकऱ्यांच्या दारातच वळचणीला उभी असतात. या सर्व संकटांना सामोरे जाताना कधी धाडसाने तर कधी हतबल होऊन वेदनांच्या जाणिवेतून शेतकरी आत्महत्येचा मार्ग जवळ करू लागले आहेत. शेतकऱ्यांच्या या वेदना हृदयाची घालमेल करणाऱ्या आहेत. अशा या शेतकरी बांधवांचा जीवनपट वाचकांसमोर मांडून त्यांच्या व्यथा,

वेदना त्यांचे गांभीर्य लोकांना समजावे, त्यांच्या दुःखाना वाचा फोडावी, त्यांच्या वेदना समजावून घ्याव्यात आणि त्यांना कुठेतरी न्याय मिळावा ही भावना मनी बाळगून ग्रामीण साहित्यातील 'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्र्वागमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन ग्रामीण साहित्यकृती एम्. फिल्.च्या प्रबंधिकेसाठी विषय म्हणून निवडल्या.

*****

अनुक्रमणिका

अ. क्र.	प्रकरणाचे नांव	पृष्ठ क्रमांक
	प्रास्ताविक	
प्रकरण १	१९६० नंतरचे कादंबरी वाङ्मय व कादंबरी वाङ्मय प्रकाराचे स्वरूप, संज्ञा, व्याख्या व पार्श्वभूमी यांचा थोडक्यात परामर्श.	१ ते ७९
प्रकरण २	'साखरफेरा' या मोहन पाटील यांच्या कादंबरीतील आशयसूत्र व इतर घटकांची चिकित्सा.	८० ते १४७
प्रकरण ३	'बुझ्र्वागमन' या दिवाकर चौधरी यांच्या कादंबरीतील आशयसूत्र व इतर घटकांची चिकित्सा.	१४८ ते २०४
प्रकरण ४	'साखरफेरा' व 'बुझ्र्वागमन' या दोन्ही कादंबरीतील शेती समस्येचे स्वरूप व त्यांची चिकित्सा.	२०५ ते ३०६
प्रकरण ५	उपसंहार	३०७ ते ३३४
	संदर्भग्रंथ सूचि	३३५ ते ३३७
	परिशिष्ट	३३८ ते ३४६

प्रास्ताविक

'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्र्वागमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन कादंबऱ्यांचा चिकित्सक अभ्यास हा विषय एम. फिल्.च्या प्रबंधिकेसाठी निवडण्यापाठीमागे प्रा. डॉ. रवींद्र ठाकूर सर (शिवाजी विद्यापीठ, कोल्हापूर) तसेच मार्गदर्शक प्रा. डॉ. रवींद्र भास्करराव पाटील सर यांच्याशी चर्चा करून निश्चित केला.

हा विषय निश्चित करण्यापाठीमागचा उद्देश म्हणजे मी देखील एका शेतकरी कुटुंबातील असल्याने ग्रामीण भागातील शेतकरी जीवनातील समस्यांची झळ अगदी अल्प प्रमाणात का होईना पण अगदी जवळून अनुभवली होती, महाविद्यालयात शिक्षण घेत असताना मराठी हाच विषय निवडला. त्यामुळे मराठी साहित्याची थोड्याफार प्रमाणात ओळख होऊ लागली व साहित्याच्या वेगवेगळ्या प्रकारातील पुस्तकांचे वाचन होऊ लागले. 'परवड', 'बारोमास', 'तहान', 'झळ' इत्यादी ग्रामीण कादंबऱ्यांचे वाचन झाले. त्यामुळे ग्रामीण साहित्य म्हणजे काय? याची जाणीव झाली. या ग्रामीण साहित्य प्रवाहात शेतकऱ्यांच्या व्यथा, वेदना, सुख दुःखांचा वास्तव जीवनपट प्रभावीपणे उभारलेला आहे. त्यामुळे मराठी साहित्यामध्ये ग्रामीण साहित्याला मानाचे स्थान प्राप्त होऊन एक महत्वाची शाखा म्हणून ओळखले जाऊ लागले.

शेतकरी हा जगाचा पोशिंदा आहे. त्याच्या कष्टावरतीच सर्वांचे जीवन अवलंबून असते. आधुनिक जगामध्ये नविन तंत्रज्ञानाकडे लोक आकर्षिले गेले आणि आमचा गरीब शेतकरी मात्र गावातच गावगाडा सांभाळत राहिला. त्याने जीवापाड कष्ट करून उत्पादन काढले. परंतु त्या मालाला योग्य दर न मिळाल्यामुळे, कधी निसर्गाने दगा दिला तर कधी मजुर, सावकार, बँका इत्यादी अनेक घटकांनी वेळोवेळी धोका दिल्यामुळे बळीराजा कर्जबाजारी झाला. शेतकऱ्यांना पाऊलोपाऊली समस्यांशी सामना करावा लागतो. सामाजिक, आर्थिक, नैसर्गिक, राजकीय इत्यादी संकटे शेतकऱ्यांच्या दारातच वळचणीला उभी असतात. या सर्व संकटांना सामोरे जाताना कधी धाडसाने तर कधी हतबल होऊन वेदनांच्या जाणिवेतून शेतकरी आत्महत्येचा मार्ग जवळ करू लागले आहेत. शेतकऱ्यांच्या या वेदना हृदयाची घालमेल करणाऱ्या आहेत. अशा या शेतकरी बांधवांचा जीवनपट वाचकांसमोर मांडून त्यांच्या व्यथा,

वेदना त्यांचे गांभीर्य लोकांना समजावे, त्यांच्या दुःखाना वाचा फोडावी, त्यांच्या वेदना समजावून घ्याव्यात आणि त्यांना कुठेतरी न्याय मिळावा ही भावना मनी बाळगून ग्रामीण साहित्यातील 'साखरफेरा' (मोहन पाटील), 'बुझ्र्वागमन' (दिवाकर चौधरी) या दोन ग्रामीण साहित्यकृती एम्. फिल्.च्या प्रबंधिकेसाठी विषय म्हणून निवडल्या.

*****